АЗІЯ 18.11.2026 | Тітінан Понсудгірак

Парадокс АСЕАН

Внутрішній розкол загрожує АСЕАН втратою суб'єктності. Настав час перетворити свою дипломатичну вагу на реальні дії.

Для традиційного фото на черговому саміті Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), який проходить у Манілі 16-18 листопада, лідери країн регіону візьмуться за руки, але їхня демонстрація єдності суперечить тому факту, що напередодні свого 60-річчя ця організація як ніколи роз'єднана та малоефективна. В умовах фрагментації світового порядку перед АСЕАН стоїть вибір: або досягти за допомогою своєї об'єднуючої сили узгоджених дій, або скотитися до ще однієї арени великодержавного суперництва.

Ліній розлому багато. Вже кілька місяців дим від лісових пожеж в Індонезії душить Сінгапур та Малайзію. Між Таїландом та Камбоджею – прикордонні сутички, які минулого року мало не переросли у справжню війну. М'янмою керує путчист, який став президентом; і він хоче повернути собі місце за столом лідерів. А Філіппіни, які приймають саміт, вступили в протистояння з Китаєм, якого більшість сусідніх країн хотіли б уникнути.

Перед АСЕАН стоїть вибір: або досягти за допомогою своєї об'єднуючої сили узгоджених дій, або скотитися до ще однієї арени великодержавного суперництва.

Але Південно-Східна Азія як ніколи потребує зараз АСЕАН, оскільки ця організація забезпечує своїм членам позиції та голос на світовій арені.

Ні, звісно, АСЕАН не загрожує розвал. Ризики тонші. Кожна тріщина оголює інституційний недолік. У випадку з М'янмою це контроль за виконанням рішень: генерал Мін Аун Хлайн, який скинув і заарештував у лютому 2021 року демократичного лідера країни Аун Сан Су Чжі, у квітні того ж року підписав з АСЕАН «Консенсус із п'яти пунктів», але потім його повністю

проігнорував. У відповідь АСЕАН заборонила лідеру хунти брати участь у своїх самітах.

Але після перемоги у січні на організованих армією виборах у М'янмі (голосування проходило лише в контрольованих хунтою районах, без участі значної частини країни) Мін Аун Хлайн вже у квітні змінив мундир генерала на цивільний костюм. Суворі міркування реальної політики схилили Китай та Індію до його визнання, і він уже відвідав половину країн АСЕАН (починаючи з Таїланду) з офіційним візитом, що рівнозначно нормалізації відносин де-факто.

Тим часом конфлікт Таїланду та Камбоджі показав межі хваленої спроможності АСЕАН зберігати мир. У ході бойових дій у липні 2025 року загинули десятки людей, а приблизно 300 тисяч стали вимушеними переселенцями. Перше перемир'я було укладено, коли президент США Дональд Трамп пригрозив запровадити мито: у жовтні 2025 року було підписано угоду «світ заради торгівлі». Але всього через пару місяців вона розвалилася, і через прикордонні сутички ще більше людей стали біженцями. Без тиску Америки АСЕАН не змогла б сама домогтися припинення бойових дій. Наразі ці дві країни використовують процедуру «обов'язкового примирення» у рамках Конвенції ООН з морського права для врегулювання двостороннього конфлікту.

Напруженість у Південно-Китайському морі свідчить про відсутність єдиної зовнішньої позиції в країнах АСЕАН

Напруженість у Південно-Китайському морі свідчить про відсутність єдиної зовнішньої позиції країн АСЕАН. Китай скористався тим, що країни АСЕАН по-різному ставляться до нього, щоб виступити з морськими вимогами, при цьому Філіппіни потрапили в ризиковане становище, особливо враховуючи непередбачуваність США при Трампі. На майбутньому саміті Філіппіни хочуть завершення роботи над давно обіцяним кодексом поведінки у Південно-Китайському морі. Але навіть якщо кодекс з'явиться, один лише «беззубий» текст мало допоможе зупинити вилазки Китаю.

Пожежі на торфовищах Індонезії найбільш яскраво оголили розбіжності, оскільки великі держави не відіграють тут жодної ролі. Через дим доводилося закривати школи в Малайзії, а в Сінгапурі було зафіксовано найтриваліший період перевищення норм забруднення повітря з 2015 року. Це спровокувало бойкоти

споживачів, міністерські суперечки, скорочення експорту газу трубопроводом з Індонезії до Сінгапуру.

Але Індонезія не може вирішити цю проблему самотужки. Угода АСЕАН «Про транскордонне забруднення димом» діє з 2003 року, але термін виконання поставленої там мети – зробити регіон вільним від диму – було перенесено з 2020 на 2030 рік. Сінгапур направив повідомлення десяти індонезійським компаніям з приводу їхньої причетності до пожеж, які спричинили нинішній смог. Але угода, яку можуть ігнорувати їхні ради директорів, мало чим допоможе захистити населення регіону від небезпечного диму.

Ці лінії розлому зараз як ніколи важливі, оскільки суперництво США та Китаю перейшло до примусу: в якості зброї використовуються мита, експортний контроль, критичні мінерали та виробничі ланцюжки, при цьому система багатосторонніх відносин, що колись захищала малі країни, слабшає. І тут не можна ігнорувати цінність АСЕАН як буфера, моста, посередника. Незважаючи на відсутність єдиної зовнішньої політики та спільної армії, АСЕАН виконує роль організації, що становить майже 700 млн осіб та економку розміром близько $4 трлн. Крім того, АСЕАН вдається зібрати разом представників США, Китаю, Росії, Японії, Індії та інших країн на своєму Східноазіатському саміті та інших форумах.

Зараз, коли через «збій» у світовому порядку звучать заклики до країн-однодумців формувати добровільні коаліції, країни АСЕАН уже почали підстраховуватись: Індонезія стала повноправним членом групи БРІКС, а Малайзія, Таїланд та В'єтнам – партнерами цієї групи. Але їм потрібна опора у своєму регіоні, щоб ця диверсифікація не перетворилася на фрагментацію. Сьогодні завдання – продемонструвати центральну роль АСЕАН.

Головування Сінгапуру в 2027 році дає шанс провести великі реформи. АСЕАН слід проводити менше за саміти: одна зустріч лідерів на рік, при цьому відповідальність за виконання ухвалених рішень повинні нести міністри. АСЕАН також має призначати генсекретаря на основі професійних переваг, з контрактом на більш короткий термін та орієнтацією на результат, а не на п'ять років та за принципом алфавітної ротації. Крім того, нормою має стати гнучка участь. Формулу «АСЕАН мінус Х», яка використовується для економічної інтеграції, слід розширити на добровільні коаліції з таких питань, як морська безпека, боротьба зі смогом, протидія шахраям. Для АСЕАН було б корисно наділити повноваженнями колишніх, нинішніх та майбутніх голів, щоб вони могли посередничати у конфліктах, просувати реалізацію чинних угод,

виступати з новими ініціативами.

Нарешті, повернення М'янми на саміт глав держав слід ув'язати з зобов'язаннями, що піддаються оцінці, наприклад, припинення авіаударів по цивільному населенню, доступ для гуманітарної допомоги, звільнення політв'язнів (у тому числі Аун Сан Су Чжі), призначення посла, який буде прийнятним для всіх сторін.

Мета не в тому, щоб перетворити АСЕАН на наднаціональний орган або геополітичний блок, а в тому, щоб згадати мотиви засновників організації у 1967 році: п'ять насторожених сусідніх країн вважали свої суперечки менш небезпечними, ніж протистояння зовнішньому тиску наодинці. Потім їхня кількість збільшилася до 11, але ці країни повинні пам'ятати, що термін існування не гарантує агентності. І вибір зараз такий: або зміцнювати партнерство, або всім впасти поодинці.

(c) Project Syndicate 2026

Тітінан Понсудгірак

Тітінан Понсудгірак (Thitinan Pongsudhirak) – директор Інституту безпеки та міжнародних досліджень і доцент міжнародної політичної економіки на факультеті політичних наук університету Чулалонгкорн.